

Tilburg University

Ideologie en misdaad in de justitiële beleidsplannen

Fijnaut, C.J.C.F.

Published in:
Tijdschrift voor Criminologie

Publication date:
1990

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Fijnaut, C. J. C. F. (1990). Ideologie en misdaad in de justitiële beleidsplannen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 32(4), 268-277.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Ideologie en misdaad in de justitiële beleidsplannen

Cyrille Fijnaut

Inleiding

In het nieuwe justitiële beleidsplan *Recht in beweging* wordt bij herhaling gesteld dat zijn inhoud moet worden gezien in het verlengde van *Samenleving en criminaliteit*. In dit commentaar gaat het om de ideologie die in beide plannen sluimert met betrekking tot de verklaring en dus de bestrijding van misdaad. Eerst worden de opvattingen in *Samenleving en criminaliteit* over oorzaken van misdaad weergegeven. Vervolgens wordt dit samenstel van opvattingen of, met een groot woord, deze beleidstheorie, geplaatst in het licht van het intellectuele debat dat in de voorbije jaren in de Angelsaksische wereld hieromtrent is gevoerd. Tenslotte wordt nagegaan of in *Recht in beweging* ook enige ideologische beweging te bespeuren valt.

De criminologische beleidstheorie in Samenleving en criminaliteit

Op basis van het beleidsplan *Samenleving en criminaliteit* zijn er niet alleen tal van maatregelen genomen om de strafrechtspleging meer af te stemmen op de omvang en aard van de problemen rond 'misdad en straf' (capaciteitsuitbreiding van het gevangeniswezen, reorganisatie van politie en justitie, etc.), maar ook om langs bestuurlijke, preventieve weg de problemen aan te pakken. Hierbij kan worden gedacht aan de talrijke grotere en kleinere beleidsexperimenten waarin het ondermeer ging (en gaat) om de terugdringing van vernielingen, diefstallen en gewelddadigheden in en rond scholen en winkelcentra. Dat met al deze maatregelen ook werd beoogd de politieke en bestuurlijke legitimiteit van 'justitie' te versterken, is overigens aannemelijk.¹

Vanzelfsprekend gaan achter al zulke maatregelen opvattingen schuil over de achtergronden, de oorzaken zo men wil, van de genoemde misdragingen. In *Samenleving en criminaliteit* vloeien deze opvattingen samen in een analyse van de factoren die voor de groei van die kleine criminaliteit verantwoordelijk kunnen worden gesteld.² Het zijn de volgende:

- De sterk toegenomen welvaart waardoor er thans veel meer goederen in omloop zijn die kunnen worden vernield of gestolen dan vroeger;
- De sterk afgenomen invloed van traditionele samenlevingsverbanden, zoals het gezin, het verenigingsleven, de kerk en de school, waarbinnen het gedrag van individuen effectief wordt genormeerd;
- De teruggelopen bereidheid om zich aan door de overheid of andere autoriteiten vastgestelde spelregels te conformeren;
- De langdurige werkloosheid van een deel van de jongeren;
- De vermindering van het toezicht op veel gebieden van het maatschappelijk leven, zowel het meer informele toezicht, bv. van kaartjesknippers in bus en tram, als het meer formele toezicht van politie en justitie.

Door tal van auteurs is erop gewezen dat dit samenstel van factoren of, anders gezegd, deze beleidstheorie tot op zekere hoogte is gebaseerd op enerzijds de controle- of bindingstheorie en anderzijds de gelegenheidstheorie. Immers, de kern van de ene theorie is dat jongeren misdadig of afwijkend gedrag vertonen omdat zij geen nauwe bindingen hebben met gevestigde instituten en personen in de sfeer van de opvoeding, het onderwijs en de vrijetijdsbesteding, terwijl in de andere theorie centraal staat dat het vertoon van dat gedrag sterk afhankelijk is van het toezicht dat in allerhande situaties op personen wordt uitgeoefend. Deze theorieën klinken natuurlijk niet alleen door in de verklaring die voor de evolutie van de kleine criminaliteit wordt geboden, zij spelen ook volop mee in de maatregelen die zijn ontwikkeld om die criminaliteit te bestrijden. Met name de gelegenheidstheorie is expliciet en impliciet gebruikt om de invoering van allerhande vormen van direct en indirect, sociaal en technisch toezicht in bijvoorbeeld het openbaar vervoer en winkelcentra te bepleiten en te verdedigen.^{3 4}

Nu zijn deze 'basis'-theorieën niet feilloos. Of, beter en sterker gezegd: op beide theorieën en dus ook op de zoëven beschreven beleidstheorie, bestaat nogal wat kritiek. Zij gaan, zo zeggen commentatoren, ondermeer voorbij aan de beweegredenen van mensen om delicten te plegen, zij hebben alleen iets te bieden ter verklaring en beheersing van huis-tuin-en-keukendelicten, zij vertrekken van een veel te homogeen beeld van onze samenleving, en zij genieten op belangrijke punten niet of nauwelijks empirische steun.⁵ In het verlengde van deze kritiek wordt vanzelfsprekend soms ook het tegenwoordig gevoerde beleid aangevochten: het zal niet veel effect hebben, het kan een sterke repressie op bepaalde groepen van de bevolking in de hand werken, en het zal leiden tot concentratie van criminaliteitsproblemen in bepaalde buurten, met andere woorden tot ghetto-vorming.⁶

Maar bij deze kritiek mogen twee dingen niet uit het oog worden verloren. Ten eerste dat deze kritiek slechts door enkelingen op een consistente manier wordt uitgedragen en door nog minder enkelingen wordt omgezet in onderzoek.⁷ De meerderheid van de onderzoekers, ook aan de universiteiten, heeft dus zijn woorden en daden aangepast aan de beleidstheorie die het ministerie van Justitie en de grotere politieke partijen in Nederland welgevallig is. Zij zijn niet langer scheppers van het beleid maar dienaren ervan geworden, om met R. Hood te spreken.⁸ Of, scherper uitgedrukt, zij zijn intellectueel gedomesticeerd. Ten tweede moet worden opgemerkt dat die kritiek van sommigen niet heeft geresulteerd in een programma van aanpak dat serieus kan wedijveren met *Samenleving en criminaliteit*. Vermoedelijk hierdoor is ook geen 'nationale' discussie over uiteenlopende opvattingen omtrent criminaliteit en criminaliteitsbestrijding ontstaan, zoals in enkele andere landen.

Dat hierna wordt aangegeven welke visies in die landen – vooral Groot-Brittannië en de Verenigde Staten – om de voorrang in onderzoeken beleid strijden, heeft zeker de bedoeling om de opkomst van een dergelijk debat te stimuleren. Maar de uiteenzetting heeft bovenal tot doel tot een vergelijking te komen met de uitgangspunten en aanbeve-

lingen van *Samenleving en criminaliteit* en *Recht in beweging* om de ideologie die er achter zit, bloot te leggen.

De intellectuele discussie over criminaliteit en criminele politiek in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië

Ofschoon het verleidelijk is om lang en breed stil te staan bij de evolutie die het denken over misdaad en straf sedert de jaren '60 heeft doorgemaakt, al dan niet onder het vaandel van de 'criminologie', moeten we ons hier de nodige beperkingen opleggen. De hoofdpunten van de intellectuele discussie over criminaliteit en criminele politiek in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië zullen alleen schematisch worden behandeld. Andere landen – hoewel daar soms ook, zoals in Frankrijk, interessante ontwikkelingen gaande zijn – blijven buiten beschouwing.⁹ Ook zal worden voorbijgegaan aan zijsporen in het debat, zoals bijvoorbeeld de opleving van de biologische of bio-sociale criminologie.¹⁰

Vooraf in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten kwam rond 1970 de zogenaamde kritische of nieuwe criminologie tot ontwikkeling.¹¹ De aanhangers van deze criminologie zetten zich – terecht of ten onterechte, dat laten we nu maar buiten beschouwing – sterk af tegen de gangbare, traditionele criminologie. Waar ze precies voor opkwamen is niet altijd even duidelijk en is zeker ook niet altijd hetzelfde. Maar een paar punten klinken in hun beschouwingen stevast door. Bijvoorbeeld dat oorzaken van misdaad in het kapitalistische systeem, met zijn onrechtvaardige verdeling van inkomen, zijn demoraliserende invloed en zijn individualistische ideologie, zijn gelegen. Het is dan ook, zo luidde de conclusie, dit 'misdadige' systeem dat vóór alles moet worden bestudeerd, in het bijzonder de strafrechtspleging, en niet de misdaad of degenen die haar plegen. In minder anti-kapitalistisch getinte literatuur, zoals het bekende *The new criminology* van I. Taylor, P. Walton en J. Young, werd de laatstgenoemde opvatting wel afgezwakt. Volgens hen ging het eerder om verband te leggen tussen de structurele oorzaken van misdaad, de gebeurtenissen en ontwikkelingen die het plegen van delicten in de hand werken, de daadwerkelijke uitvoering van delicten, de concrete reacties hierop, de structurele oorzaken van deze reacties en de effecten hiervan op het verdere leven van de dader.

Opmerkelijk nu is dat terwijl deze ideologische radicalisering zich in linkse richting voltrok, althans in sommige vleugels van de criminologie, vooral in de Verenigde Staten juist een door de Republikeinen opgepookte oorlog tegen de misdaad werd ingezet waarin zowel politieke en strafrechtelijke repressie als technopreventie centraal stond. De parolen van deze oorlog gingen terug op de presidentiële verkiezingscampagne uit het begin van de jaren zestig maar waren meer genuanceerd opgeschreven in het rapport *The challenge of crime in a free society* uit 1967. Halverwege de jaren '70 zakte deze oorlog ondermeer door gebrek aan succes nogal in elkaar, terwijl op hetzelfde moment zich van velen het gevoel meester maakte dat ook de meer op correctie van de dader gerichte aanpak weinig of geen soelaas bood: *nothing works*. Maar juist op dat moment werd een boek gepubliceerd dat tot op de dag van vandaag

grote invloed heeft uitgeoefend op het republikeinse, conservatieve doen en laten inzake criminaliteit, strafrechtspleging en misdaadbestrijding: *Thinking about crime* van J.Q. Wilson.¹²

De gedachtengang in dit boek, die als 'nieuw' of 'rechts realisme' in de criminologie is geboekstaafd, komt, kort gezegd, op het volgende neer. Terwijl de Verenigde Staten in de jaren zestig een ongekeerde voorspoed meemaakten, nam de misdaad eveneens ongekeerd proporties aan. Wetenschappers, en zeker sociale wetenschappers, hebben geen steekhoudende verklaringen voor deze (tegenstrijdige?) ontwikkeling, laat staan dat ze over de nodige kennis beschikken om de criminaliteitsproblemen te beheersen of terug te dringen, ook al beweren ze van wel. Toch moet er hoognodig wat gebeuren! Het uitgangspunt van Wilson is dat de mens een calculerend wezen is: hij berekent de baten en kosten van zijn gedrag. Toegepast op het misdaadprobleem betekent dit dat misdadig gedrag fors moet worden bestraft en aangepast gedrag flink beloond. Naar de politie toe houdt dit in dat zij op straat en in de wijken moet zijn en daar direct en veelvuldig moet reageren op alle voorkomende normschendingen. Maar de politie moet ook bijdragen aan (de versterking van) de informele controlemechanismen van de plaatselijke gemeenschap. Gebeurt dit niet dan komen buurten waar misdadig gedrag floreert of opkomt, mede onder invloed van de angst voor misdaad bij de ordentelijke bewoners, in een neerwaartse spiraal terecht. Naar het gevangeniswezen toe vraagt het beeld van de calculerende mens om drastische uitbreiding van de capaciteit, vooral om misdadigers op te bergen wier gedrag wel erg afstotend of riskant is. Bovendien houdt grootschalige opsluiting van zulke criminelen in dat zij, voor zolang de straf duurt, geen (nieuwe) misdaden kunnen plegen. Alleen op deze manier, door de formele controle via strafrechtspleging te versterken, kan op een overzienbare termijn en binnen de grenzen van democratie en rechtsstaat het misdaadprobleem merkbaar worden verkleind. Dit kan volgens Wilson daarentegen niet worden bereikt door van de staat te vragen de moraliteit van mensen op grote schaal te verbeteren, of door van de staat verbetering van de economische omstandigheden van tal van burgers te verlangen. Het berekend individualisme dat de misdaad zo heeft doen toenemen, moet op een zelfde berekende manier worden tegemoet getreden.

In de loop van de jaren tachtig heeft Wilson zijn standpunt in behavioristische zin uitgewerkt en kwam in de buurt van de biosociale criminologie die hier te lande door W. Buikhuisen is gepropageerd.¹³ Maar in het jaar waarin de voornaamste van zijn latere studies verscheen, *Crime and human nature; the definitive study of the causes of crime* (samen met R.J. Herrnstein), werd met name door E. Currie een tegenaanval ingezet met *Confronting crime; an American challenge*.¹⁴ In dit boek doet Currie geen poging om het nieuwe realisme te plaatsen tegenover de kritische of nieuwe criminologie, want ook met die criminologie heeft hij grote moeite omdat hierin het probleem van de misdaad als zodanig vaak niet ernstig wordt genomen. Wel vecht hij de ideeën van Wilson scherp aan. Diens argumentatie noemt hij niet alleen simplistisch maar ook ongegrond: de Amerikaanse samenleving is al de meest punitieve ter wereld. Daarenboven is het individualisme waarvan Wilson spreekt, absoluut

niet de levenshouding die wordt aangekweekt in lagen van de bevolking waaruit veel (gewelddadige) misdadigers komen. Het is tenslotte zeer de vraag – afgezien nog van de kosten – of massale opsluiting van misdadigers de afschrikwekkende werking heeft die er door conservatieven aan wordt toegeschreven.

Op zoek naar een meer realistische benadering dan de conservatieve ontwikkelt Currie de redenering dat zeker het probleem van de gewelddadige misdaad ten nauwste samenhangt met het probleem van de werkloosheid en dat deze samenhang op haar beurt moet worden gezien in het licht van de grote maatschappelijke ongelijkheid in de Verenigde Staten; ongelijkheid die in het bijzonder bij de (arme) bevolking van de binnensteden een rampzalige invloed uitoefent op de opvoeding en de opleiding van jongeren. Om het misdaadprobleem terug te dringen is naar zijn mening dan ook allereerst vermindering van de sociale ongelijkheid nodig, dat wil zeggen de schepping van levensomstandigheden waarin mensen op een medelevende en samenwerkende wijze met elkaar kunnen omgaan. Dit betekent bovenal dat er volop passend werk moet zijn voor zoveel mogelijk mensen. Maar ook op kortere termijn zijn er heilzame maatregelen denkbaar in de sfeer van de (her-)scholing, het maatschappelijk werk en opbouwwerk, de bijstand, de huisvesting en zeker ook de strafrechtspleging: meer inzet van politie in riskante gebieden, maar minder langdurige opsluiting van misdadigers.

Ofschoon de visie van Currie tot op de dag van vandaag door veel empirisch onderzoek wordt geschraagd en in mijn ogen grotere geldigheid bezit dan die van Wilson, heeft zij niet of nauwelijks invloed uitgeoefend op het gevoerde beleid.¹⁵ Zoals bekend, is onder Reagan en Bush de repressieve oorlog tegen misdaad alsmaar opgevoerd en wordt de strafrechtspleging uitgebreid, terwijl terzelfdertijd zwaar is gekort op sociale, economische en culturele steunmaatregelen. Het is dan ook geen wonder dat de *editor* van *Crime and Delinquency*, één van de nestoren van de Amerikaanse criminologie: D.G. Gibbons, in de editorial van de april-aflevering van dit jaar bitter opmerkte dat 'the business of the national administration has been directed more at such goals as winning capital gains advantages for the wealthy, rather than toward shoving up the precarious economic position of the 'have nots' about which the Census Bureau reported' en haast vertwijfeld riep 'for some outrageous proposals for crime control in the 1990'.¹⁶ Of zijn oproep gehoor, veel gehoor, zal vinden moet natuurlijk worden afgewacht. Maar de reacties komen, vermoedelijk niet uit Groot-Brittannië. Waarom niet?

In de kern niet omdat de discussie in dit land zich in wezen ook nog altijd beweegt tussen de drie hiervoor genoemde posities: kritische criminologie, realisme van rechts en realisme van links. Wat meer uitgesponnen is de situatie in Groot-Brittannië als volgt geëvolueerd. De opbloei van de links-radicalen criminologie, rondom 1970, onder aanvoering van figuren als J. Young en S. Cohen werd niet gevolgd door een intellectuele, rechtse, conservatieve, reactie als in de Verenigde Staten. In de loop van de jaren zeventig en tachtig, zijn er geen schrijvers opgestaan van het formaat van een J.Q. Wilson. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat er in Groot-Brittannië in deze jaren geen conservatieve politiek is gevoerd.

Dit is overduidelijk juist wel het geval zoals kan worden opgemaakt uit de analyse die T. Morris e.a. van het beleid van Thatcher met betrekking tot de strafrechtspleging en de misdaadbestrijding hebben gemaakt. In dat beleid wordt, waar 't gaat om de verklaring van crimineel gedrag, het individu, ja de moraliteit van het individu, centraal gesteld. De relatie met zijn leefomstandigheden wordt verbroken, en, waar 't gaat om de bestrijding, gaat de meeste aandacht uit naar verscherping en verruiming van strafrechtelijke reacties en de introductie van hieraan gelieerde techno- en socio-preventieve controlemaatregelen.¹⁷ Dit is zeer belangrijk want hierin is de reden gelegen voor de scheiding van geesten in het linkse intellectuele criminologenkamp.

Deze splitsing werd in 1981 op gang gebracht door I. Taylor met zijn boek *Law and order; arguments for socialism*.¹⁸ Zoals de titel al suggereert was dit een pleidooi om het thema van *law and order* niet langer over te laten aan de Conservatieven en hun intellectuele geestesverwanten in de criminologie als J.Q. Wilson, maar er een socialistische, sociaal-democratische wending aan te geven. Eerst en vooral door het probleem van de misdaad, zeker ook de zichtbare en gewelddadige misdaad in en tegen de werkende klasse, serieus te nemen. Voorts door – anders dan de Conservatieven – de specifieke maatschappelijke contexten waarin juist die misdaad voorkomt, te beklemtonen en tot probleem te maken: werkgelegenheid, huisvesting, onderwijs, vrijetijdsbesteding, enzovoorts. En tenslotte door een eigen, aangepast beleid te ontwikkelen: minimalisering en humanisering van het gevangeniswezen, democratisering en 'popularisering' van het politiebesteding en de magistratuur, de liberalisering van (bepaalde stukken) strafwetgeving en de versterking van andere stukken ten voordele van bijvoorbeeld vrouwen. Of dit krachtig pleidooi in de Labour Party veel weerklank vond, is niet bekend. In de kring van kritische criminologen kwam het in ieder geval hard aan: impliciet en expliciet werd hen immers verweten dat ze zich onderhand met onnutte dingen bezighielden: 'Repitition now of earlier idealistic versions of radical criminology would be an inadequate and irresponsible response to the popular anxieties that exist on street crime and contemporary behaviours of youth. It is no longer the case that popular concern with these questions is a product of a 'moral panic' manufactured by some intolerant local bourgeois or by an over-sensitive press'.

Het linkse kamp werd evenwel pas definitief verdeeld tussen 'idealisten' en 'realisten' toen J. Young met zijn onderzoeksgroep op de Middlesex Polytechnic het appel van I. Taylor in theorie en in praktijk begon toe te passen. Zij werkten in 1984 dit credo voor 't eerst uit in *What is to be done about law and order?*¹⁹ Sindsdien hebben zij het in tal van artikelen verrijnd én verdedigd, vooral tegen hun vroegere geestverwanten.²⁰ Het is dus ook hun uitgangspunt dat 'it is in the interests of working-class people that crime is controlled, and it is in their interest that the agencies of the state deal with crime in a just and effective manner'. Het is volgens hen dus nodig zich serieus te verdiepen in de omvang, aard en oorzaken van misdaad – niet alleen in zijn zichtbare, alledaagse varianten maar ook in zijn meer onzichtbare gedaanten – en in de feitelijke werking van de strafrechtspleging. Dit betekent dat met name de negatieve relaties tussen sociale desorganisatie, langdurige werkloosheid, relatieve ar-

moede, politieke marginaliteit en (zichtbare) misdaad verder moeten worden onderzocht en veranderd. Een belangrijk onderdeel van deze verandering is de democratisering en decentralisering van de politie zodat haar optreden beter kan worden afgestemd op de lokale behoeften en problemen, of beter gesteld: geen afschaffing maar hervorming van de strafrechtspleging. Het zou overigens totaal verkeerd zijn om te denken dat in Groot-Brittannië linkse realisten de discussie en het onderzoek over de problematiek van de *street crime* in de binnensteden – want daar gaat het in hoofdzaak over – hebben gemonopoliseerd. Enkele jaren geleden bijvoorbeeld heeft S. Smith, die niet tot de inner-circle van de linkse Britse criminologie behoort, wellicht nog de beste studie over dit onderwerp geschreven: *Crime, space and society*.²¹ Maar de conclusie van deze studie komt, dit is waar, dicht in de buurt van de opvattingen die J. Young e.a. hieromtrent huldigen, bijvoorbeeld dat de angst voor misdaad de sociale, economische en politieke marginaliteit van mensen weerspiegelt in de oude binnensteden.

Als de uitgangspunten en aanbevelingen van *Samenleving en criminaliteit* in het licht van vorenstaande visies en discussies bekeken worden, dan blijkt dat dit beleidsplan geen objectief, neutraal, vanzelfsprekend plan is. Immers, het is nu duidelijk een plan dat een conservatieve ideologie verraaft. Niet alleen de impliciete visie op de misdadiger als een ongebonden maar berekenend wezen toont dit aan, maar ook de expliciete reductie van de samenleving tot enerzijds een samenstel van waarden en normen, en anderzijds een verzameling van gelegenheden tot het plegen van criminaliteit, laat dit duidelijk zien. In elk geval is er in dit plan geen ruimte voor de sociale, economische en politieke omstandigheden waarin kleine criminaliteit wordt gepleegd: alleen aan het probleem van de werkloosheid wordt wat lippendienst bewezen. De voorgestelde aanpak getuigt van een recht-realistische ideologie, die helemaal draait om (technische en sociale) preventieve en repressieve controle.

De ideologie omtrent misdaad en misdaadbestrijding in *Recht in beweging*

De vraag of in *Recht in beweging* de ideologische lijn van *Samenleving en criminaliteit* wordt doorgetrokken, zou heel kort kunnen worden beantwoord: zonder meer. Maar zo willen we ons natuurlijk niet van die vraag afmaken. Om aan te tonen dat de toetreding van de PvdA tot de regering geen ideologische beweging teweeg heeft gebracht, moeten er argumenten worden aangevoerd.

Allereerst kan gezegd worden dat in het deel van het plan dat over 'recht en maatschappij' handelt, onverkort wordt vastgehouden aan de gedachte dat onder invloed van allerhande statelijke en/of maatschappelijke ontwikkelingen de burgers niet langer in termen van goed en kwaad, maar in termen van winst en verlies, voordeel en nadeel, over hun eigen handelen denken. Omdat de (sociale) gelegenheid om zich langs criminele weg te verrijken, enorm is gegroeid en de (technische) kans om strafrechtelijk 'gepakt' te worden drastisch is verkleind, zou deze calculerende opstelling een explosieve stijging van de criminaliteit hebben

veroorzaakt. Met andere woorden: ook nu weer worden sociaal-demografische en sociaal-economische omstandigheden, in de ruimste zin van het woord, niet in de verklaring van de criminaliteitsproblematiek opgenomen. Zeker, hier en daar wordt er wel gerept over (langdurige) werkloosheid en over aanpassingsproblemen van (jonge) immigranten, maar van enige maatschappelijke situering van deze moeilijkheden, laat staan enige inhoudelijke koppeling ervan met het gevoerde beleid, is geen sprake. Het lijkt wel of degenen die de betrokken passages van het plan hebben geschreven nog nimmer door de oude buurten van onze grote steden hebben gezworven. Ze hebben zich er in elk geval nooit in verdiept, ook niet op papier. Anders kun je zo'n wereldvreemde 'analyse' niet uit de pen laten vloeien.

Als vervolgens de activiteiten worden geïnventariseerd die volgens het plan moeten worden ontplooid om de gestelde problemen de baas te worden, dan corresponderen die inderdaad opnieuw volledig met de visie die op de oorsprong en ontwikkeling van die problemen is gegeven. Aan de ene kant komen die weer hoofdzakelijk neer op een zo groot mogelijke beperking van de gelegenheid om allerlei delicten te plegen en aan de andere kant op een zo groot mogelijke uitbreiding van de justitiële reactiemodaliteiten. Zo bezien volgt *Recht in beweging* dus gewoon het spoor van *Samenleving en criminaliteit*. Niettemin heb ik de indruk dat er toch enkele punten van verschil zijn. Ten eerste komt het mij voor dat nog meer dan voorheen wordt gedacht aan maatregelen om jonge mensen weer (gevoel voor) normen bij te brengen, hen ook op hun plichten te wijzen via bijvoorbeeld het onderwijs. En ten tweede lijkt het erop dat de problemen nu meer op wijkniveau worden gesitueerd dan op het niveau van op zichzelf staande lokaties. Noch het een noch het ander wil zeggen dat hier de eerder geschetste visie op de problemen wordt losgelaten. Integendeel. Door de nadruk op normen raakt de sociaal-economische context van criminaliteitsproblemen nog verder uit het zicht. Ook waar het de wijk-gedachte betreft, wordt in wezen vastgehouden aan een technisch preventie-concept. Aan de sociale dimensie van onveiligheidsproblemen, zeker in oude wijken, wordt totaal voorbijgegaan.

Tot besluit

Dit commentaar doet zeker geen recht aan het hele plan. Grote delen ervan zijn hier, met opzet, buiten beschouwing gelaten. Het was mij enkel te doen om de ideologie in de opeenvolgende justitiële beleidsplannen. Ik meen te hebben aangetoond dat die van conservatief allooi is. Natuurlijk zou er nog meer over die ideologie te zeggen zijn dan nu is gedaan. Bijvoorbeeld over haar verklarend onvermogen met betrekking tot alle mogelijke vormen van min of meer georganiseerde misdaad in de economische en financiële sector. Maar zulke uitwijdingen zouden het thema van dit commentaar te buiten zijn gegaan.

De bovenstaande typering van de heersende ideologie op justitie impliceert overigens niet dat naar mijn mening moet worden afgezien van bijvoorbeeld allerhande maatregelen om straten of wijken door de verenigde gemeentelijke diensten beter te laten beheren en er, waar

nodig en mogelijk, bepaalde technische voorzieningen tegen inbraken aan te laten brengen. Dat kan heel nuttig zijn om bepaalde vormen van criminaliteit en/of overlast terug te dringen, en zeker ook om gevoelens van onveiligheid en onbehagen bij de plaatselijke bevolking te temperen. Maar ik kan mij niet vinden in een redenering die aan de betrekkelijkheid van zulke maatregelen voorbijgaat. Niet alleen aan hun 'interne' betrekkelijkheid: hun effectiviteit ten opzichte van de gestelde problemen, maar ook aan hun 'externen' betrekkelijkheid: die ten opzichte van de maatschappelijke omstandigheden waarbinnen ze moeten worden geëffectueerd.

Noten

1. Zie o.m. M.A. Zwanenburg en A.M.G. Smit (red.), *Kleine criminaliteit en overheidsbeleid*, Arnhem. Gouda Quint, 1990. Voor wat specifiek de legitimiteitsvraag betreft, zie C.J.C.F. Fijnaut, *Legitimiteit en legitimering van de strafrechtspiegeling*, *Justitiële Verkenningen*, jrg. 16, nr. 1, 1990, p. 44-55.
2. *Samenleving en criminaliteit; een beleidsplan voor de komende jaren*, 's Gravenhage, Ministerie van Justitie, 1985, p. 22.
3. Vgl. F.L. Leeuw, E. van der Hoeven, A.J. Nederhof en P.D. Bak. *Sociale bindingen van jongeren, kleine criminaliteit en beleid; een stand-van-zaken-onderzoek in tien sociaal-wetenschappelijke vakgebieden*, Leiden, Rijksuniversiteit Leiden, LISBON, 1987.
4. J.J.M. van Dijk. Beleidsimplicaties van criminologische theorieën en implicaties van het beleid voor de theoretische criminologie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 27e jrg., 1985, p. 320-345.
5. G.J.N. Bruinsma. *De schaduwzijden van de sociale controletheorie*. In: M.A. Zwanenburg en A.M.G. Smit (red.), op. cit., p. 17-27; R.W. Jongman en H. Timmerman, Criminaliteit als verzet: motivatie en remmingen, *Tijdschrift voor Criminologie*, 27e jrg., 1985, p. 303-319.
6. Zie m.n. de artikelen van R.W. Jongman: Over macht en onmacht van de sociale controle, *Tijdschrift voor Criminologie*, nr. 1, 1988, p. 4-31 en *Over de geringe omvang van de criminaliteit*. In: C. Fijnaut en P. Spiercnburg (red.). *Scherp toezicht: van 'Boeventucht' tot 'Samenleving en criminaliteit'*. Arnhem, Gouda Quint, 1990, p. 31-46.
7. Naast R.J. Jongman moet hier m.n. worden gedacht aan C.J.M. Schuyt. Zie bijv. zijn artikel Recht en orde in de verzorgingsstaat. *Delikt en Delinkwent*, 19e jrg., nr. 4, 1989, p. 293-303.
8. R. Hood. Some reflections on the role of criminology in public policy. *The Criminal Law Review*, 1987, p. 527-530
9. Zie G. Chevalier. *L'intérêt central pour le local; analyse des politiques socio-préventives entre 1981 et 1986*. Paris, CESDIP, 1987.
10. Vgl. bv. G.D. Walters and Th. W. White. Heredity and crime: bad genes or bad research?, *Criminology*, 27e jrg., nr. 3, 1989, p. 455-485 en D.H. Fishbein. Biological perspectives in criminology, *Criminology*, 28e jrg., nr. 1, 1990, p. 27-72.
11. C. Fijnaut. Verklaren en bestrijden in de criminologie. *Panopticon*, 2e jrg., nr. 6, 1981, p. 549-574.
12. J.Q. Wilson. *Thinking about crime*. New York, Vintage Books, 1985 (revised edition). Om wat meer van de intellectuele context van dit boek te weten, leze men (in 't Nederlands) het themanummer van *Justitiële Verkenningen* over Vergelden, recht doen en billijke straf (12e jrg., nr. 1, 1986).
13. Zie o.m. J.Q. Wilson and R.J. Herrnstein. *Crime and human nature: the definitive study of the causes of crime*. New York, A Touchstone Book, 1985, en D.P. Farrington, L.E. Ohlin and J.Q. Wilson. *Understanding and controlling crime; toward a new research strategy*. New York, Springer-Verlag, 1986.
14. E. Currie. *Confronting crime; an american challenge*. New York, Pantheon Books, 1985.
15. In het bijzonder kan hier worden verwezen naar o.m. de studies van J. Braithwaite. *Inequality, crime and public order*. London, Routledge and Kegan Paul, 1979, en W.J. Wilson. *The truly disadvantaged: the inner city, the underclass, and public policy*. Chicago, the University of Chicago Press, 1987. Verder spelen bij deze beoordeling

- van desituatie de volgende artikelen een belangrijke rol: J.R. Blau and P.M. Blau. The cost of inequality: metropolitan structure and violent crime. *American Sociological Review*, 47e jrg., 1982, p. 114-129 (met een commentaar van R.M. O'Brien in de 48e jrg., 1983, p. 434-437); P.M. Blau and R.M. Golden. Metropolitan structure and criminal violence. *The Sociological Quarterly*, 27e jrg., nr. 1, 1986, p. 15-26; J.J. Dilulio Jr. The impact of inner-city crime. *The Public Interest*, nr. 96, 1989, p. 28-46; Th. G. Chiricos. Rates of crime and employment; an analysis of aggregate research evidence. *Social Problems*, 34e jrg., nr. 2, 1987, p. 187-212; R.D. Crutchfield, M. Geerken and W.R. Gove. Crime rate and social integration; the impact of metropolitan mobility. *Criminology*, 20e jrg., nrs. 3-4, 1982, p. 467-478; A.A. Liska and M.B. Chamlin. Social structure and crime control among macrosocial units. *American Journal of Sociology*, 90e jrg., nr. 2, 1984, p. 383-395; R.J. Sampson. Urban black violence: the effect of male joblessness and family disruption. *American Journal of Sociology*, 93 jrg., nr. 2, 1987, p. 348-382; R.B. Taylor and J. Covington. Neighbourhood changes in ecology and violence. *Criminology*, 26e jrg., nr. 4, 1988, p. 553-589; K.R. Williams. Economic sources of homicide: restimating the effects of poverty and inequality. *American Sociological Review*, 49e jrg., 1984, p. 283-289; V.E. Flango and E.L. Sherbenou. Poverty, urbanization and crime. *Criminology*, 14e jrg. nr. 3, 1976, p. 331-346.
16. D.C. Gibbons. From the editor's desk: a call for some 'outrageous' proposals for crime control in the 1990's. *Crime and Delinquency*, 36e jrg., nr. 2, 1990, p. 195-203.
  17. T. Morris. *Crime and criminal justice since 1945*. Oxford, Basil Blackwell, 1989, p. 125-176. Zie verder o.m. M. King. Social crime prevention à la Thatcher. *The Howard Journal*, 28e jrg., nr. 4, 1989, p. 291-312, en R.J. Terrill. Margaret Thatcher's law and order agenda. *The American Journal of Comparative Law*, 37e jrg., 1989, p. 249-456.
  18. I. Taylor. *Law and order; arguments for socialism*. London, The MacMillan Press, 1981.
  19. J. Lea and J. Young. *What is to be done about law and order?* Harmondsworth, Penguin Books in association with the Socialist Society, 1984.
  20. Zie bijv. de bijdragen van J. Young, J. Lea en R. Matthews aan het speciale nummer (Left realism) van het tijdschrift *Contemporary Crises* (11e jrg., nr. 4, 1987).
  21. S.J. Smith. *Crime, space and society*. Cambridge, Cambridge University Press, 1985.